

17. Hudyakova N.Yu. PsihologichnI osoblivostI motivatsIYi pIdpriEmnitskoYi dIyalnostI: avtoref. dis. na zdobuttya kand. psihol. nauk. – K., 2008. – 20 s.
18. Shmelev A.G. Psihodiagnostika lichnostnyih chert/ A.G. Shmelev – SPb., 2002. – 480 s.
19. Scheblanov V.Yu., Bobrov A.F. NadYozhnost deyatelnosti cheloveka v avtomatizirovannyih sistemah i eYo kolichestvennaya otsenka// Psihologicheskiy zhurnal. – 1990. - # 3. – S. 60-69.
20. Scherbakova T.N. Psihologicheskaya kompetentnost predprinimatelya kak sub'ekta sotsialnogo vzaimodeystviya/ T.N. Scherbakova, L.V. Sedletskaaya – Rostov n/D., 2003. – 192 s.

Lantukh I.V.

ROLE OF PERSONAL RELIABILITY OF AN ENTREPRENEUR IN PROVIDING EFFICIENCY OF HIS PROFESSIONAL ACTIVITY

The article is devoted to consideration of the problem of development of the reliability theory in psychological science. The results of theoretical and methodological analysis of the personal reliability problem on the basis of psychological research of entrepreneurial activity are presented. According to the results of the analysis of scientific and psychological research, it was found that the role of the personal reliability of an entrepreneur in ensuring the effectiveness of his professional activities can be regarded as one of the perspective directions in psychology. It is determined that the personal component of reliability plays a leading role in the formation of the subject of entrepreneurial activity.

Key words: personal reliability, problem of reliability research, efficiency of activity, success, competitiveness, professional deformation, personality of an entrepreneur.

Лантух Ігор Валерійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри гігієни та соціальної медицини Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

УДК 316. 362

Литвиненко О.Д.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

В статті викладені результати перевірки на ефективність самостійно розробленої соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді. З проведеного дослідження ефективності впровадженної соціально-психологічної програми витікає підтвердження

дієвості та результативності пропонуванних заходів. Доведено, що найбільша ефективність впливу програми визначається за показником компетентнісної адаптивності. Встановлено зростання показників за шкалами «Поведінкова шкала», «Емоційна шкала» та «Когнітивна шкала».

***Ключові слова:** адаптаційний потенціал, система адаптивностей, програма розвитку, ефективність.*

Постановка проблеми. Цілеспрямована робота з корекції та розкриття адаптаційного потенціалу особистості є вкрай необхідною в сучасних соціально-психологічних умовах становлення особистості. Поширення новітніх технологій дистанційних можливостей взаємодії та спілкування, звуження сфер трудової діяльності та спектру майбутніх «успішних» професій має негативні наслідки для молоді у розкритті власних здібностей до самореалізації та вдосконалення, розбудови власного кола соціальних контактів та емоційно наповнених відносин. Адаптаційний потенціал особистості як інтегральна характеристика, що включає стійку сукупність індивідуально-психологічних і соціально-психологічних властивостей особистості, обумовлює ефективну взаємодію особистості із світом, відіграє дуже важливу роль в психічному і соціальному розвитку сучасної молоді та потребує підтримувальної та коректувальної роботи [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим теоретичним підґрунтям створення соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді стали теоретичні підходи до проблеми соціально - психологічної активності особистості (Л. К. Велитченко, Г. С. Костюк, С. Л. Рубінштейн, В.А.Петровський, та ін.), основні положення компетентнісного підходу (Л.Я.Барінова, Ж. Г. Гараніна, М. О. Грудок-Костюшко, О. О. Демчук, У. Дж. Дункан, І. Г. Єрмаков, Е. Ф. Зеєр, Л. М. Мітіна, Дж. Равен, М. Д. Степаненко, О. Є. Симанюк, Лі Цзяці) [2].

Мета статті – викладення самостійно розробленої соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді та результатів перевірки її на ефективність.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В рамках реалізації соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді ми дотримувалися загальних принципів створення тренінгових заходів, зокрема, навчання учасників міжособистісній поведінці, підтвердження на практиці теорії групової та особистісної динаміки, опрацювання проблем учасників з реального життя, допомоги у розвитку уміння керувати власною поведінкою, застосування отриманих знань поза групою, зниження бар'єрів психологічного захисту і усунення нещирості на особистому рівні, оволодіння уміннями діагностики індивідуальних проблем.

Основна цільова аудиторія впровадженої соціально-психологічної програми – студенти вищих навчальних закладів технічного та гуманітарного

напрямів, також ця програма може бути задіяна для підвищення професійної ефективності магістрів та аспірантів.

Розроблена соціально-психологічна програма містить комплекс практичних та теоретичних інформаційних модулів, які можуть бути скореговані з урахуванням специфіки аудиторії. За рекомендованим часом програма розрахована на 35 занять по 5-6 годин протягом 8 місяців. Чисельність групи оптимально має становити 12-17 осіб. В якості місця проведення рекомендується використовувати просторне приміщення із комфортною обстановкою, пристосоване для проведення навчальних та тренінгових заходів.

Розроблена програма складається із двох блоків, кожен із яких спрямований на розвиток певних якостей особистості. Так, перший блок, визначений як особистісний, відповідає за розвинення особистісного потенціалу учасників соціально-психологічної програми, яка передбачає застосування тренінгових заходів, спрямованих на розвиток визначених складових адаптаційного потенціалу, зокрема емоційного, вольового, самоактуалізаційного та фізичного потенціалів. Другий блок програми віддзеркалює соціально-адаптаційний рівень особистості, тобто, спрямовується на розвиток успішних соціальних та професійних контактів, міжособистісних відносин у колективі, розвинення навичок ефективної професійної взаємодії та подолання стресових ситуацій.

З метою перевірки ефективності та дієвості розробленої соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді були обрані респонденти, що сформували 3 групи – експериментальну, контрольну та групу плацебо. Кожна група складалася із 52 осіб, що були обрані та розподілені по групам випадковим чином. В експериментальній групі була реалізована розроблена соціально-психологічна програма розвитку адаптаційного потенціалу, респонденти контрольної групи не отримували жодних коректувальних впливів, а в групі плацебо була поширена програма тренінгу, що не мала відношення до розвитку адаптаційних здібностей та навичок, а стосувалася корекції інфантильної поведінки у міжособистісних стосунках.

В якості ефективності запровадженої програми виступили: показник компетентнісної адаптивності та інтегральні показники фізичного та психологічного здоров'я респондентів – «Ціннісно-мотиваційна шкала», «Когнітивна шкала», «Емоційна шкала» та «Поведінкова шкала» [1]. Зміст даних шкал має віддзеркалювати на когнітивному рівні – усвідомлення молодими людьми власного рівню здоров'я та розуміння його ролі у процесі адаптації, на поведінковому рівні – співвідношення дій особистості та потреби власного фізичного стану, на емоційному рівні – рівновагу рівню занепокоєності та соціальної залученості, на ціннісно-мотиваційному рівні – розвиток мотиваційної сфери та усвідомлення важливості індивідуальної ієрархії цінностей. Оцінка ефективності соціально-психологічної програми проводилася за ознакою виявлення статистично значущих тенденцій.

Для з'ясування повної характеристики груп до та після тренінгу наведено основні описові характеристики (табл. 1).

Таблиця 1

Описові характеристики груп за показником компетентнісної адаптивності

Показники	Групи					
	Експериментальна		Контрольна		Плацебо	
	М	SD	М	SD	М	SD
Компетентнісна адаптивність до впровадження програми	20.874	22.007	20.096	20.563	20.933	14.327
Компетентнісна адаптивність після впровадження програми	27.697	24.295	19.066	18.974	20.041	13.641

Примітка: М - середнє арифметичне; SD - стандартне відхилення

Згідно наведених описових характеристик витікає позитивна динаміка впливу розробленої соціально-психологічної програми на експериментальну групу (М=27,697) на відміну від показників до впровадження програми (М=20,874).

Контрольна група та група плацебо продемонстрували негативну тенденцію розвитку компетентнісної адаптивності. Так, в доємпіричних вимірах рівень компетентнісної адаптивності сягав М=20,096 та М=20,933 відповідно, а після впровадження програми рівень контрольної групи становив М=19,066 та групи плацебо – М=20,041.

За отриманими результатами можна стверджувати про додатний вектор впливу соціально-психологічної програми на респондентів..

Для оцінки значущості розбіжностей між групами було використано Т-критерій Стьюдента для незалежних вибірок. Після впровадження програми були розраховані статистичні значущості за групами дослідження, що виявило відповідні відмінності між експериментальною та контрольною групами (Т=-2,019, р=0,046) та експериментальною групою та групою плацебо (Т=-1,981, р=0,050). Тобто, підтверджується перевага даних, отриманих у експериментальній групі перед контрольною групою та групою плацебо.

Ефективність застосування соціально-психологічної програми щодо показника компетентнісної адаптивності у порівнянні із попередніми вимірами становить 32,7%. Тобто, підтверджено ефективність застосування даної програми для збільшення рівню компетентнісної адаптивності досліджуваних.

Наступним кроком розглянемо вплив соціально-психологічної програми за показником ефективності – «Когнітивна шкала». Так, в експериментальній групі виявлено суттєве збільшення рівню когнітивного усвідомлення після впровадження програми у порівнянні із доекспериментальними значеннями

($M=72,154$ проти $M=67,788$) та зменшення гомогенності оцінок респондентів ($SD=13,487$ проти $SD=10,872$); контрольна група відзначалась зменшенням середньоарифметичного рівню попередніх вимірів ($M=67,308$ проти $M=66,153$) та збільшенням стандартної похибки середнього ($SD=11,082$ проти $SD=12,750$) (табл. 2).

Таблиця 2

Описові характеристики груп за показником «Когнітивна шкала»

Показники	Групи					
	Експериментальна		Контрольна		Плацебо	
	М	SD	М	SD	М	SD
Когнітивна шкала до впровадження програми	67,788	10,872	67,308	11,082	65,327	9,712
Когнітивна шкала після впровадження програми	72,154	13,487	66,153	12,750	66,230	11,963

Примітка: М - середнє арифметичне значення; SD - значення стандартної похибки

Така ж картина спостерігалася в групі плацебо – студенти демонстрували збільшення рівню когнітивного показника ($M=66,230$ проти $M=65,327$) та збільшенням гетерогенності розподілу відповідей ($SD=11,963$ проти $SD=9,712$). Виявлено додатній напрям змін усвідомлення та особистісної компетентності респондентів у сфері власного фізичного та психологічного здоров'я.

В межах експериментальної групи до та після впровадження програми була визначена статистична значущість за порівнянням ($T=3,124$, $p=0,003$), що підтверджує ефективність застосування соціально-психологічної програми щодо збільшення усвідомлення досліджуваними ролі власного здоров'я у системі адаптаційної реалізації. У порівнянні із доекспериментальним станом збільшення рівню показника становить 6,5%.

Показник «Емоційна шкала» як втілення балансу внутрішнього стану особистості буде віддзеркалювати відношення тривожність студентів щодо власного здоров'я та, як наслідок, відтворення успішного базису процесу адаптації. Відповідно до отриманих даних в експериментальній групі спостерігається зменшення рівню тривожності: до впровадження програми $M=79,423$ проти $M=89,269$ після неї. Зростає рівень узгодження відповідей респондентів ($SD=8,151$ проти $SD=18,130$), що може свідчити про розвиток здібностей студентів до усвідомлення власних відчуттів та, як наслідок, краща диференціація особистісних емоційних станів. Контрольна група також демонструвала зменшення рівню тривожності з позначки $M=84,461$ до рівню $M=82,692$. Оскільки контрольна група не отримувала жодного корекційного

матеріалу, така картина може пояснюватися вже певною обізнаністю із матеріалами дослідження та відповідно зменшенням рівню емоційної напруги.

Група плацебо отримувала сторонній матеріал, який не має відношення до предмету дослідження, та також визначалась зменшенням рівню тривожності ($M=83,577$ проти $M=86,770$), що може пояснюватися безпосереднім впливом стороннього матеріалу та подоланням особистісних перепон перед проведенням дослідження.

Позитивний вплив соціально-психологічної програми визначається на емоційному стані респондентів. Відповідно, зменшення тривожності та зростання вміння задоволеності власним фізичним станом стає помічником для студентів у подоланні труднощів адаптаційних перетворень. За цим впливом ефективність впровадженої програми оцінюється на рівні 11%.

Наступним показником ефективності розглянемо прояви здоров'я особистості на поведінковому рівні. Визначено статистичну значущість за порівняннями значень ($T=2,345$, $p=0,023$) у експериментальній групі, як до, так і після впровадження програми. Ефективність застосування соціально-психологічної програми, щодо показника «Поведінкова шкала, у порівнянні із попередніми вимірами становить 11,5%.

Висновки. Таким чином, основна цільова аудиторія впровадженої соціально-психологічної програми розвитку адаптаційного потенціалу сучасної молоді – студенти вищих навчальних закладів технічного та гуманітарного напрямів, але дана програма може бути також задіяна для підвищення професійної ефективності магістрів та аспірантів.

З проведеного дослідження ефективності впровадженої соціально-психологічної програми витікає підтвердження дієвості та результативності пропонованих заходів. Найбільша ефективність впливу програми визначається за показником компетентнісної адаптивності. Зростання її рівню на 32,7% забезпечує розвиток вміння застосовувати власні знання та навички, успішно діяти на основі практичного досвіду при вирішенні завдань та здатністю впорюватися із стресовими факторами адаптаційних процесів. Зростання на 11,5% показника «Поведінкова шкала» забезпечує баланс відповідності дій та вчинків молодої людини вимогам здорового способу життя, що стає істотним підґрунтям забезпечення рівномірного та впевненого розвитку здібностей пристосування до нових умов та подолання складних ситуацій. Емоційна складова здоров'я у вигляді показника «Емоційна шкала» за реалізацією соціально-психологічної програми також зсується у бік позитивних змін – зменшення рівню тривожності та відтворення внутрішньо збалансованого емоційного стану. У кількісному вигляді такі зміни відображаються на рівні 11% переваги.

Нарешті за показником «Когнітивна шкала» позитивний напрям змін визначався у збільшення на 6,5%, що забезпечувало істотніше усвідомлення студентами важливості власного здоров'я та основних факторів власних переваг

і ризиків, що безумовно надавало форми учасникам соціально-психологічної програми за їх колег у подоланні перепонів адаптаційних перипетій.

Література

1.Литвиненко О.Д. Адаптаційний потенціал як система адаптивностей особистості / О.Д. Литвиненко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки – Херсон. – 2018. - Т.1, Вип. 2.– С. 74-81.

2. Литвиненко О. Д. Психологічні особливості адаптаційного простору особистості [Lytvynenko O.D. Psychological features of adaptation space of a personality] / О.Д. Литвиненко // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 26 (2) – Co-publ.: Publishing office: Accent graphics communications – Hamilton, ON, 2018. – P. 321-325.

Транслітерація

1. Lytvynenko O.D. Adaptatsiynyyu potentsial yak systema adaptivnostey osobystosti / O.D. Lytvynenko // Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Kherson. – 2018. - V.1, Issue. 2.– P. 74-81.

2. Lytvynenko O. D. Psykholohichni osoblyvosti adaptatsiynoho prostoru osobystosti [Lytvynenko O.D. Psychological features of adaptation space of a personality] / O.D. Lytvynenko // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 26 (2) – Co-publ.: Publishing office: Accent graphics communications – Hamilton, ON, 2018. – P. 321-325.

Lytvynenko O. D.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PROGRAM OF DEVELOPMENT OF ADAPTATION POTENTIAL OF MODERN YOUTH AND ITS EFFICIENCY

The article outlines the results of the audit on the effectiveness of the socio-psychological program for the development of adaptive potential of modern youth. The main target audience of the socio-psychological program for the development of the adaptive potential of modern youth is the students of higher educational institutions of the technical and humanitarian fields, but this program may be used to improve the professional efficiency of masters and postgraduate students.

From the conducted research of the effectiveness of the implemented socio-psychological program, there is a confirmation of the effectiveness and effectiveness of the proposed measures. The greatest impact of the program is determined by the indicator of competence adaptability. An increase of its level by 32.7% provides the development of the ability to apply their own knowledge and skills, to successfully operate on the basis of practical experience in solving problems and the ability to absorb stressful factors of adaptation processes. An increase of 11.5% of the indicator "Behavioral Scale" provides a balance between the actions and deeds of a young person to the requirements of a healthy lifestyle, which becomes an essential basis for

ensuring a balanced and confident development of abilities to adapt to new conditions and overcoming difficult situations. The emotional component of health in the form of an indicator "Emotional Scale" for the implementation of the socio-psychological program also shifts towards callous changes - reducing the level of anxiety and reproducing the internally balanced emotional state. In quantitative terms, changes are displayed at 11% advantage.

Finally, according to the "Cognitive Scale" indicator, the positive direction of change was determined by an increase of 6.5%, which provided a greater awareness of the importance of students for their own health and the main factors of their own benefits and risks, which certainly provided the participants with a social and psychological program for their colleagues in overcoming the obstacles of adaptation vicissitudes.

Key words: *adaptation potential, adaptation system, development program, efficiency.*

Литвиненко Ольга Дмитрівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри диференціальної ф спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

УДК 159.923.2

Прокопенко О. А.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

У статі представлено результати емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій учителів закладів загальної середньої освіти. Висвітлено особливості їх зв'язку з професіоналізмом вчителів, одним з показників якого є педагогічна майстерність у розв'язанні проблемних ситуацій педагогічної взаємодії. Констатовано амбівалентний, суперечливий характер ціннісних орієнтацій учителів закладів загальної середньої освіти. Наведено результати факторного аналізу ціннісних орієнтацій досліджуваних, за яким виокремлено фактори: «Життєва активність», «Продуктивність життя», «Престиж», «Свобода», «Пізнання», «Служіння», «Професійна самореалізація». Констатовано протиставлення в уявленнях учителів активного, діяльного життя і щасливого сімейного життя; розвитку й любові; свободи й здоров'я; щастя інших, творчості та матеріально забезпеченого життя тощо.

Визначено гендерно-вікові особливості ціннісних орієнтацій учителів,

Виявлено та охарактеризовано рівні педагогічної майстерності вчителів у розв'язання проблемних ситуацій педагогічної взаємодії. Констатовано недостатній рівень педагогічної майстерності у значної частини вчителів, особливо чоловіків, молодших за віком.